

پژوهش نامه تبلیغ و ارتباطات دینی

سال اول، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

مقابله با جنگ رسانه‌ای داعش با توجه به آموزه‌های قرآنی^۱

سلطان علی نایبی (نویسنده مسئول)^۲

محمدعلی میرعلی^۳

چکیده

مدرنیته سبب شد انسان به اسباب و وسایل پیچیده‌تری برای آسایش در زندگی خویش دست یابد. این پیچیدگی ابزار، در جنگ‌های مدرن نیز سرایت کرد. جنگ رسانه‌ای، از اقسام جنگ مدرن است که حاصل اتاق فکر و مطالعات فراوانی است تا بتواند علاوه بر جذب نیرو، جبهه مقابل را تحت تأثیر خویش قرار دهد. داعش از هنگام ظهورش در عراق و سوریه توانست با راه انداختن جنگ رسانه‌ای با سرعت بیشتری به فتح قلمرو، جذب مخاطب و نیرو بپردازد. گرچه امروزه داعش بسیار ضعیف شده است، اما غرب همیشه با سرمایه‌گذاری روی نیروهای افراطی سعی دارد چهره خشن از اسلام را دائماً به نمایش بگذارد تا در جامعه پوچ‌گرای غربی کسی به اسلام متمایل نشود؛ بنابراین هر لحظه امکان دارد داعش، یا گروهی جدید، شبیه داعش، از سوی غرب و سلفی‌ها در مناطقی که زمینه پیدایش آن را دارد شکل گرفته و به حیات خویش ادامه دهد. نوشتار حاضر بر آن است تا راه‌های مقابله با جنگ رسانه‌ای داعش را بر اساس آموزه‌های قرآنی مورد بررسی قرار دهد. در این تحقیق، از روش «تفسیر استنباطی» شهید صدر ره، بهره گرفتیم که نوعی روش تفسیر

۱. دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۰۵

پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۸

۲. دانشجوی دکتری قرآن و علوم، گرایش سیاسی. مجتمع عالی علوم انسانی اسلامی Nayebi1000@gmail.com

Alimir124@gmail.com

۳. استاد تمام جامعه المصطفی العالمیه

نایبی، سلطان علی، میرعلی، محمدعلی، (۱۴۰۳)، مقابله با جنگ رسانه‌ای داعش با توجه به آموزه‌های قرآنی، پژوهش‌نامه تبلیغ و ارتباطات دینی، سال اول، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳، ص ۱۴۶-۱۲۳.

موضوعی قرآن کریم است و نیز سعی شده است از روش توصیفی- تحلیلی با بهره‌مندی از منابع کتابخانه‌ای استفاده شود. شناخت ابزار رسانه‌ای داعش برای مواجهه متناسب با آن، مقابله با راهبردهای داعش که شامل: ایجاد وحشت؛ ایجاد تفرقه؛ تطهیر خود و تکذیب اندیشه و عقاید دیگران؛ نفوذ؛ مدیریت احساسات و هیجانات جوانان؛ امتزاج حق و باطل؛ ادّعای عدالت، ادّعای رفاه است، از نتایج تحقیق حاضر است.

واژگان کلیدی: داعش، رسانه، جنگ نرم، جنگ رسانه و آموزه‌های قرآنی.

درآمد

«آغاز جنگ از نقطه پایان»، اصطلاحی معروف در علوم سیاسی است بدین معنا که جنگ‌ها از همان جایی که پایان یافت، دوباره آغاز می‌شود. این اصطلاح پس از پایان جنگ جهانی اول و شروع جنگ جهانی دوم بیشتر رایج شد. آلمان در جنگ جهانی اول متضرر شد و خواست با ایجاد جنگی جدید، این ضرر و خسران را جبران کند.^۱ پس از پایان جنگ سرد که به فروپاشی شوروی منجر شد همگان دل به صلح دائمی خوش داشتند تا این که روسیه،^۲ به دلیل فشارهای سیاسی و نظامی غرب، مجبور به دفاع از خود شد و به اوکراین حمله کرد و دوباره نبرد ابرقدرت‌ها از سر گرفته شد. داعش گرچه امروزه در موضع ضعف قرار دارد، اما هر لحظه ممکن است از همان جایی که شکست خورد، دوباره برخیزد و جنگی را آغاز کند. از طرفی، غرب هم بسیار متمایل است که همواره از اسلام چهره مخدوشی را ارائه کند بنابراین تمام سعی خود را می‌کند که دوباره داعش را روی کار آورد یا گروه‌هایی شبیه آن با بازخوانی داعش و کپی برابر اصل، بلکه قوی‌تر از آن به وجود آورد. با توجه به نکات مذکور و ضرورت بحث، در تحقیق حاضر سعی نمودیم بر اساس تفسیر استنباطی، جنگ رسانه‌ای داعش را مورد بررسی قرار دهیم.

پژوهش‌نامه علمی و پژوهشی مطالعات دینی، سال اول، شماره دوم، بهار ۱۴۰۳

۱. فیندلی و رائتی به این موضوع اشاره کرده است: ر.ک: فیندلی، رائتی، جهان در قرن بیستم، ص ۸۴، ۳۵۵-۳۸۴.

۲. ۵ اسفند ۱۴۰۰؛ ۲۴ فوریه ۲۰۲۲.

الف) پیشینه

با توجه به اهمیت موضوع داعش شناسی، کتب و مقالات بسیاری درباره آن نشر شده است. به برخی از مهم‌ترین آثار مرتبط با موضوع اشاره می‌کنیم. سعید عبدالملکی در کتاب: «تحلیل روان‌شناختی پدیده داعش با تأکید بر روان‌شناسی سیاسی» به عوامل و ریشه‌های روان‌شناختی تشکیل‌دهنده این گروه پرداخته است. این کتاب در ۲۲۴ صفحه تدوین شده است. عبدالملکی، خشونت رسانه‌ای داعش را در علم روان‌شناسی به تصویر کشیده و تحلیل جامع کرده است.

دومین مرجع مهم درباره نوشتار حاضر کتاب: «داعش نوستالژی خلافت» است که برگردان کتاب «داعش: من نجدی الی البغدادی نوستاليجا الخلافة» است. نویسنده کتاب، «فؤاد ابراهیم» از تحلیلگران برجسته عرب است این کتاب توسط محمدرضا بلوردی و میترا فراهادی در ۲۵۷ صفحه ترجمه شده است. این کتاب بیشتر به ریشه‌های وهابی - عربستانی داعش اشاره کرده است و ایدئولوژی داعش را به تصویر کشیده است.

سید مهدی شریفی و زینب شاهینی در مقاله «بررسی ابزارها، تاکتیک‌ها و رویکردهای رسانه‌ای گروه تروریستی داعش» رسانه داعش را مورد بررسی قرار داده است. در این مقاله علاوه بر جریان‌سازی اجتماعی داعش، به عملیات روانی آن‌ها نیز اشاره شده است. جامعه آماری این پژوهش، تولیدات رسانه‌ای داعش در سه ماهه پایانی سال ۲۰۱۵ میلادی است که برای نمونه‌گیری از هجده مستند و فیلم تولیدی داعش استفاده شده است.

الهام رسولی ثانی آبادی، در مقاله «بررسی ماهیت کنشگری داعش از منظر مفاهیم روابط بین‌الملل» کنشگری داعش را در روابط بین‌الملل بر اساس ادبیات علی/تبیینی، اندیشه‌ای/تکوینی، مقایسه‌ای/تطبیقی، سنجش محور و آینده‌پژوهی، مورد بررسی و تحقیق قرار داده است.

مجید نجات پور؛ جمیل میلانی و سید علی نجات در مقاله «پدیده داعش و شگردهای رسانه‌ای» ضمن بررسی مباحث نظری کارکرد رسانه در عصر اطلاعات و پیوند

آن با سیاست، پدیده داعش و بهره‌گیری آن را از شگردهای گوناگون رسانه‌ای برای پیشبرد هدف‌های خود در خاورمیانه را، تبیین نموده است.

ب) مفهوم‌شناسی

۱. داعش

گروه تکفیری موسوم به «دولت اسلامی عراق و شام- داعش» شاخه‌ای از «القاعده» است. در «جریان صحوه» (ابراهیم، ۱۳۹۵: ۷۵-۷۶) ریشه القاعده و داعش را می‌توان جستجو کرد. سال ۲۰۱۳ داعش رسماً موجودیت خود را اعلام کرد (لوتر، جیمز، برندا، ۱۳۹۵: ۲۸۲). اولین ویژگی داعش، «بنیادگرایی»^۱ است (آقابخشی، ۱۳۷۴: ۱۳۹)؛ دومین ویژگی آنان تکفیر است. در نظر سلفیان جدید، عضویت در احزاب سیاسی غیرسلفی، کفر به شمار می‌آید (عدالت نژاد و نظام‌الدینی، ۱۳۹۰: ۱۸۳)؛ سومین ویژگی، جهادگرایی افراطی به تقلید از سید قطب است (علی، ۱۳۹۴: ۱۲۶).

۲. رسانه

رسانه اصطلاحی در علوم اجتماعی به معنای واسطه ارتباط جمعی به کار می‌رود (رودگر، ۱۳۷۵، ج ۱۹: ۷۳۴). واژه فارسی رسانه همچون معادل انگلیسی آن، به فناوری‌ها و نهادهایی اطلاق می‌شود که تولید پیام و انتشار آن را در میان مخاطبانی معین برای دستیابی به هدفی معین بر عهده دارند (همان). تاریخ رسانه را، گاه از دوره انتقال ساده پیام با استفاده از ابزارهایی همچون دود و طبل آغاز می‌کنند و گاه پیشینه آن را، در نهادهایی همچون: چاپار، پیک، منادی و جارچی می‌جویند (همان). رسانه‌ها با کارکرد هدایتی خود و تحت عنوان وظیفه «تولید انتظار» و «تولید رضایت» در جامعه می‌توانند در تعیین اهداف برای افراد و جامعه نقش داشته باشند (وردی‌نژاد، بهرامی رشتیانی، ۱۳۸۹: ۲۹).

۱. بنیادگرایی از ویژگی‌های اصلی تفکر «داعش» است. واژه «بنیادگرایی» از کلمه لاتینی fundamentum به معنای شالوده و اساس است. «بنیادگرایی» اصطلاحی است که در گذشته در مورد متعصبین مذهبی به‌خصوص آن دسته از مسیحیان که حاضر به پذیرفتن هیچ‌گونه تعبیر و تفسیر و انحرافی در کتاب مقدس نیستند به کار می‌رفت رک: طلوعی، محمود، ۱۳۸۰، ص ۲۸۵.

۳. جنگ نرم

جنگ نرم معمولاً ارتباط وثیقی با مفهوم «قدرت نرم» دارد؛ زیرا در جنگ نرم از «قدرت نرم» استفاده می‌شود. واژه‌ی «قدرت نرم» قدرتی است که برکسب مطلوب از طریق جاذبه و اقناع عمل می‌کند (انصاری، بی‌تا: ۲۹۲). بی‌توجهی به قدرت نرم می‌تواند قدرت سخت را تضعیف کند (افتخاری و دیگران، ۱۳۹۱). قدرت نرم صرفاً توانایی انجام کار یا توانایی کسب نتیجه دلخواه نیست، بلکه عبارت از توانایی شکل یا تغییر دادن ترجیحات یا اولویت‌های دیگران است تا بر اساس آنچه ما می‌خواهیم فکر کنند یا رفتار کنند (رهپیک، ۱۳۸۷: ۴۴). جنگ نرم در شرایطی به وجود می‌آید که قدرت نرمی وجود داشته باشد و دارندگان قدرت نرم می‌توانند از تاکتیک‌ها و فرصت‌های جنگ نرم استفاده کنند (عرفان، ۱۳۹۴: ۱۱۱).

۴. جنگ رسانه

جنگ رسانه، استفاده از رسانه‌ها برای تضعیف کشور هدف و بهره‌گیری از توان و ظرفیت رسانه‌ها، به‌منظور دفاع از منافع ملی است. (اسکندری، ۱۳۹۰: ۳۱) در الگوی مدرن امنیت، رسانه‌ها با ایجاد تحول در باورها، ارزش‌ها، اعتقادات، تصاویر، ادراک و ذهنیات جامعه، زمینه را برای اقناع و پذیرش فراهم می‌کند. این وضعیت باعث شده تا پیام‌ها، نمادها، اخبار و اطلاعات اهمیت خاص پیدا کند. رسانه‌ها نه تنها واقعیت را بلکه حتی مهم‌تر از آن، ادراک مردم از واقعیت را نیز تغییر می‌دهند به‌گونه‌ای که برخی از اندیشمندان معتقدند، رسانه‌ها حاکمیت و قدرت تعیین سرنوشت انسان‌ها را از آنان سلب و در اختیار خود قرار گرفته‌اند و بر اندیشه، ادراک و احساس افراد مسلط شده‌اند (همان).

د) روش

روش تحقیق حاضر، تفسیر استنباطی است که همان روش شهید صدر است. از نظر شهید صدر، حرکت تفسیری، در بررسی‌های موضوعی قرآن از متن زندگی بشر و واقعیت‌های فکر موجود در آن آغاز می‌شود، نه با انتخاب موضوعی از قرآن و آیات وابسته به آن. تفسیر موضوعی کار خود را با آشنایی و فراگیری محصول تجربه فکری بشر و دریافت افکار

و محتوای آن آغاز کرده، سپس به سراغ قرآن می‌رود. البته نه به قصد تحمیل تجربه بشری بر قرآن، یا فراهم کردن زمینه‌های تسلیم و کرنش قرآن در برابر دانش‌های بشری! بلکه قرار دادن تجربه بشری و مطالب قرآن در یک بستر پژوهشی مدنظر است تا نظر قرآن به گونه روشن درباره موضوع مورد تجربه انسان آشکار شود (غلامی، علوی‌مهر، ۱۳۹۰: ۸۹).

۱. مقابله با ابزار رسانه‌ای داعش

داعش از ابزار رسانه‌ای گسترده بهره برد. اجمالاً به مهم‌ترین آن‌ها داعش اشاره می‌کنیم:

۱. تهیه کلیپ‌های صوتی و تصویری با کیفیت عالی (شریفات، ۱۳۹۳: ۱۱۲)؛
۲. انتشار بیانیه‌های مکتوب در قالب‌های مختلف کتاب، مقاله و ... (همان، ۱۳۹۳: ۱۱۱)؛
۳. استفاده بسیار زیاد از «هشتگ‌ها» (احمدوند، مختاری، ۱۳۹۳: ۳۲۵)؛
۴. کلیپ‌ها و فیلم‌های موسسه الفرقان (ابراهیم نژاد و فرمانیان، ۱۳۹۳: ۵۵-۵۶)؛
۵. استفاده از تویتر: داعش فعالیت بسیار زیادی در تویتر داشت و با ترفندهای بسیار، حتی پس از مسدودی حساب می‌توانست به‌طور مستمر از طریق اپلیکیشن «فجر البشائر» (Dawn app) (احمدوند، مختاری، ۱۳۹۳: ۳۲۴-۳۲۵) برای حساب‌های شخصی مشترکین تویت بفرستد. (بصیری، سالدورگر، ۱۳۹۵: ۸۶)؛
۶. طراحی بازی‌های ویدئویی به سبک بازی‌های معروف (GTA) (نجات‌پور، میلانی، نجات، ۱۳۹۳: ۹۷)؛

قرآن کریم درباره مبارزه با کافران می‌فرماید: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ (انفال: ۶۰)؛ و شما (ای مؤمنان) در مقام مبارزه با آن کافران خود را مهیا کنید و تا آن حد که بتوانید از آذوقه و تسلیحات و آلات جنگی و اسبان سواری زین کرده برای تهدید و تخویف دشمنان خدا و دشمنان خودتان فراهم‌سازید. از آنجاکه آلات جنگی و نوع جنگ با پیچیده شدن روش جنگ، تغییر می‌یابد. امروزه با مدرن شدن جنگ‌ها بسیاری از جنگ‌های سایبری و جنگ نرم شکل گرفته است که مقابله با

آن می‌بایست بر اساس نیاز روز باشد. در ادامه آیه می‌فرماید: ﴿وَأَخْرَيْنَ مِنْ دُونِهِمْ لَأَ تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ﴾ (انفال: ۶۰)؛ و نیز برای قوم دیگری که شما بر (دشمنی) آنان مطلع نیستید (مراد منافقان‌اند که ظاهراً مسلم و باطناً کافر محض‌اند) و خدا بر آن‌ها آگاه است. این قوم را مسلمانان نمی‌شناسند زیرا نماز می‌خوانند و روزه می‌گیرند و منافقانه زندگی می‌کنند و پی فرصت می‌گردند. (ثقفی تهرانی، ۱۳۹۸، ج ۲: ۵۴۵) داعش را می‌توان در زمره این منافقان دانست، زیرا ظاهری اسلامی دارند اما مسلمانان را به ناحق اعدام می‌کنند و در باطن کافرند.

قرآن کریم تصریح می‌کند که مؤمنان نباید زیر سلطه کافران بروند: ﴿وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾ (نساء: ۱۴۱)؛ و خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است. جالب اینجاست که این آیه شریفه صراحتاً درباره منافقان نازل شده است و مصداق اصلی «کافر» در این آیه «منافقان» است که در صدر همین آیه بدان اشاره شده است: ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوَذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾؛ منافقان همان‌ها هستند که پیوسته انتظار می‌کشند و مراقب شما هستند؛ اگر فتح و پیروزی نصیب شما گردد، می‌گویند: مگر ما با شما نبودیم؟ (پس ما نیز در افتخارات و غنائم شریکیم!) «و اگر بهره‌ای نصیب کافران گردد، به آنان می‌گویند: مگر ما شما را به مبارزه و عدم تسلیم در برابر مؤمنان، تشویق نمی‌کردیم؟ (پس با شما شریک خواهیم بود!)» خداوند در روز رستاخیز، میان شما داوری می‌کند. (همان) بنابراین با توجه به این آیه شریفه، نتیجه می‌گیریم که همیشه باید در مبارزه و مواجهه با منافقان آماده بود؛ و از آنجاکه داعش با اعمال وحشیانه خود، مصداق بارز منافق است، زیننده نیست مسلمانان تحت تأثیر فضای رسانه‌ای آنان قرار گرفته و در جنگ نرم زیر سلطه آنان روند.

۲. مقابله به مثل با راهبردهای داعش

۱.۲. راهبرد ایجاد وحشت

در عملیات روانی نیازی به نابود کردن دشمن نیست، بلکه تنها باید میل و رغبت وی را برای جنگ و درگیری از بین برد. (ابراهیمی خوسفی و دیگران، ۱۳۸۶: ۲۲). داعش خلبان اردنی را در داخل قفسه‌ای آهنین آتش زد و خاکستر کرد تا تخم وحشت را در قلب سایر خلبان‌ها بکارد (عبدالملکی، ۱۳۹۴: ۸۰) گردن زدن گروگانان آن‌هم با خونسردی هرچه تمام‌تر، برای ارباب جبهه مقابل صورت می‌گرفت (عطوان، ۱۳۹۵: ۲۰۱-۲۰۲).

در نقد این عملکرد نامناسب داعش، می‌توان به قرآن کریم تمسک جست، آنجا که می‌فرماید: ﴿قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾ (بقره، ۸۳)؛ با همه مردم به خوبی سخن بگویید. نکته اول در کلمه «النَّاس» است که شامل مؤمن و کافر می‌شود؛ نکته دوم در کلمه «حُسْنًا» است که بیان مصداق است تا از جزء به کل برسیم یعنی وقتی سخن گفتن با عامه مردم باید بر مبنای «حسن» و «خوبی» باشد بنابراین سایر برخوردها نیز باید این‌گونه باشد؛ در معاملات و مراودات نیز برخورد مناسب باشد؛ در تبلیغ دین یا نقد علمی غیرمسلمانان نیز باید مراعات اخلاق بشود همه این‌ها دایر مدار «حُسن» است. این‌گونه نیست که قرآن کریم «حصر» کرده باشد که فقط در سخن گفتن با سایر انسان‌ها خوب باشیم بلکه در تمامی شئون یک انسان مسلمان باید پاس دیگران را (اعم از مسلمان و غیرمسلمان) داشته باشد. همان‌گونه که امیرالمؤمنین ع به مالک اشتر (فرماندار مصر) فرمود: «دل خود را آکنده از مهر و محبت و لطف نسبت به مردم گردان و مبدا برای آنان چون جانور درنده‌ای باشی که خوردنشان را غنیمت دانی؛ زیرا که مردم دودسته‌اند: یا برادر دینی تو هستند و یا ممنوع تو». (نهج البلاغه، نامه ۵۳) بنابراین کشتار غیرمسلمانانی که هیچ حمله‌ای به مسلمانان نکرده‌اند عملی غیر اسلامی است. لذا قرآن کریم می‌فرماید: ﴿وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ﴾ (بقره: ۱۹۱)؛ و در مسجد الحرام با آن‌ها جنگ نکنید مگر آنکه پیش‌دستی کنند. داعش با اسیرانی که در اختیار داشت بدترین

برخورد را انجام می‌داد درحالی‌که قرآن کریم می‌فرماید: ﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾ (انسان: ۸). طوع غذای (خود) را با اینکه به آن علاقه (و نیاز) دارند، به «مسکین» و «یتیم» و «اسیر» می‌دهند.

وحشتی که داعش به راه انداخته است با آیات قرآن سازگاری ندارد. در امتداد تمدن اسلام از صدر اسلام تاکنون متفکران، فقیهان و عالمان مسلمان بسیاری داریم که هرکدام دارای پیروانی است و در فروع دین و عقاید دینی اختلاف نظر دارند. فقه جعفری، حنبلی، حنفی، شافعی، مالکی و گروه‌های کلامی: امامیه، زیدیه، اسماعیلیه، معتزله، اشاعره و ... اگر بنا بر کشتارهای غیرخودی باشد هیچ مسلمانی زنده نخواهد ماند زیرا برداشت‌ها از دین متفاوت است. از نظر قرآن کریم کشتن انسان بی‌گناه مانند ریختن خون همه انسان‌هاست: «هر کس نفسی را بدون حق و یا بی‌آنکه فساد و فتنه‌ای در زمین کرده، بکشد مثل آن باشد که همه مردم را کشته باشد.» (مانده: ۳۲) بنابراین کشتار داعش برای ایجاد ترس بین مسلمین یک عمل غیر اسلامی است و این گروه نمی‌تواند ادعای حکومتی بر مبنای اسلام را داشته باشد. اگر جبهه مقابل داعش با خلوص خداوند را بخوانند قطعاً خداوند متعال بر دل‌های آن داعشیان ترس خواهد انداخت: ﴿سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ﴾ (آل عمران: ۱۵۱)؛ در دل کافران هراسی خواهیم افکند.

۲.۲. راهبرد ایجاد تفرقه

دومین راهبرد مهم داعش برای پیشبرد اهداف خویش، تفرقه و اختلاف‌افکنی میان شیعه و سنی است. داعش از احساسات مذهبی در راستای ارتقاء مبارزات تروریستی و ایده‌های رادیکالیسم خود بهره می‌برد (نجات، ۱۳۹۴: ۱۳۶). علاوه بر جنگ‌های مذهبی، جنگ‌های خونینی بین قبایل مختلف، از جمله قبیله شعیطات، البونمر و ... رخ داد که داعش سبب تفرقه و درگیری‌ها بود (ویس، حسن، ۱۳۹۵: ۲۲۸).

قرآن کریم در سوره آل عمران همگان را به وحدت تشویق می‌نماید: ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾؛ و همگی به رشته (دین) خدا چنگ زده و به راه‌های متفرق نروید. در ادامه آیه وحدت بین قلوب را «نعمت» یادکرده و تفرقه را مانند آتش ذکر می‌کند: ﴿وَادْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا﴾ (آل عمران: ۱۰۳)؛ و به یاد آرید این نعمت بزرگ خدا را که شما باهم دشمن بودید، خدا در دل‌های شما الفت و مهربانی انداخت و به لطف و نعمت خدا همه برادر دینی یکدیگر شدید و در پرتگاه آتش بودید، خدا شمارا نجات داد. در انتهای آیه شریفه، از تفرقه و عدوات، به‌عنوان پرتگاه و گودال آتش یادشده است: ﴿شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ﴾ (همان؛ قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۱: ۵۷۷).

در سوره فتح ویژگی رسول خدا ﷺ و پیروان او را صراحتاً بر محور وحدت برمی‌شمارد: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ (فتح: ۲۹)؛ محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) فرستاده خداست و یاران و همراهانش بر کافران بسیار قوی‌دل و سخت و با یکدیگر بسیار مشفق و مهربانند. در ادامه آیه این وحدت را مخصوص به مسلمانان می‌داند که همواره در حالت رکوع و سجده هستند ﴿تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا﴾ (فتح: ۲۹)؛ آنان را در حال رکوع و سجود نماز بسیار بنگری که فضل و رحمت خدا و خشنودی او را می‌طلبند» (همان). بهترین کار برای وحدت مسلمانان و مبارزه با تبلیغات مسموم امثال داعش این است که بر آیات قرآن کریم پیرامون وحدت و نیز مشترکات بین مسلمانان از: خدای واحد، قبله واحد، رسول واحد، کتاب واحد، دین واحد و سایر موضوعاتی که فی‌مابین مذاهب اسلامی قطعی و توافقی است، تأکید کرد.

۳.۲. راهبرد تطهیر خود و تکذیب اندیشه و عقاید دیگران

از مهم‌ترین راهبردهای داعش، داعش معرفی کردن خود به‌عنوان تنها «گروه توحیدی» موجود است. لازمه این حرف «مشرك بودن» تمامی دول و ملل اسلامی است. مشخصه

بارز گروه‌های تکفیری آن است که دیگران از جمله مسلمانان ناهم‌سو با خود را به کفر ورزیدن متهم می‌کنند؛ و در راه هلاک آنان قدم برمی‌دارند (مصطفی، ۱۳۹۴: ۱۲). گروه‌های تکفیری سَلَفی، از «تکفیر» برای توجیه اعمال خود علیه دیگران بهره می‌بردند و تلاش دارند به‌طور گسترده از این واژه و مفهوم فقهی برای توجیه جهاد خود علیه دیگران (مسلمانان و غیرمسلمانان) بهره‌برداری کنند بدین ترتیب مرز بین خودی و غیرخودی را مشخص کنند (نورانی، ۱۳۹۳: ۳۰). از نظر آنان، تمام مسیحیان و یهودیان در دایره کفار قرار می‌گیرند و بخش اعظم اهل سنت جهان اسلام که عقاید آنان را نمی‌پذیرند، منافق محسوب می‌شوند. شیعیان نیز گاه منافق و گاه مشرک دانسته شده و بر همین منوال، سایر مذاهب و فرقه، چون: علوی‌ها و دروزی‌ها و... بنابراین، تمام این گروه‌ها به انحاء مختلف با چوب تکفیر رانده می‌شوند و مستحق برخورد جهادی و خشونت‌بار هستند (همان). علاوه بر آن، داعش کسانی را کافر مرتد می‌داند که بیعت با امیران این گروه را نپذیرند (ابراهیم، ۱۳۹۵: ۱۲۷).

اولین کسانی که عقاید دیگران را نفی کرد یهود و نصارا بودند: ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتْ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتْ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ﴾ (بقره: ۱۱۳)؛ یهودیان گفتند: «مسیحیان هیچ موقعیتی (نزد خدا) ندارند» و مسیحیان نیز گفتند: «یهودیان هیچ موقعیتی ندارند (و بر باطلند). این آیه ترسیمی از سیمای متعصب اهل کتاب است که هر گروه درصدد نفی گروه دیگر است. یهودیان، مسیحیان را بر باطل و بی‌موقعیت در پیشگاه خداوند معرفی می‌کنند و در مقابل، مسیحیان نیز یهود را بی‌منزلت در نزد خداوند می‌دانند. این‌گونه برخوردها، از روحیه‌ی متعصب آن‌ها سرچشمه می‌گیرد. (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۱: ۱۸۳)

قرآن کریم در سوره انعام، توهین کردن به عقاید دیگران را محکوم می‌کند: ﴿وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيْنَا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (انعام، ۱۰۸)؛ و (شما مؤمنان) به آنچه مشرکان غیر از خدا می‌خوانند دشنام ندهید تا مبادا آن‌ها از روی ظلم و جهالت خدا را دشنام دهند. این‌چنین ما عمل هر قومی را در نظرشان زینت داده‌ایم، سپس بازگشت آن‌ها

به‌سوی پروردگارشان است و خدا آنان را به کردارشان آگاه می‌گرداند. از پیام‌های این آیه شریفه این است که با فحش و ناسزا، نمی‌توان مردم را از مسیر غلط بازداشت. «لَا تَسُبُّوا» (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۵۲۸). بهترین راه برای جذب مسلمانانی که مذهب مختلفی دارند و پیروان سایر ادیان این است که با برخوردی نیکو آنان را جذب کرد. همان‌گونه که خداوند متعال به حضرت موسی علیه السلام و برادرش دستور داد با فرعون باکمال آرامی و نرمی سخن‌گویند: ﴿فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لِّیْنًا﴾ (طه: ۴۴). در ادامه آیه نتیجه این اخلاق نیکو را بیان می‌کند: ﴿لَعَلَّهُ یَتَذَكَّرُ أَوْ یَخْشَى﴾ (همان)؛ باشد که متذکر شود یا (از خدا) بترسد (و ترک ظلم کند). یکی از اسباب موفقیت رسول خدا صلی الله علیه و آله در تبلیغ این بود که برخوردی مناسب با اعراب «مسلمان و مشرک» داشت: ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لَئِنْ لَّهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ﴾ (آل عمران: ۱۵۹)؛ به مرحمت خدا بود که با خلق مهربان گشتی و اگر تندخو و سخت‌دل بودی مردم از گرد تو متفرق می‌شدند. اگر ما خود را مسلمان می‌دانیم باید پیروان خوبی برای پیامبر گرامی اسلام بوده و به ایشان تأسی و اقتدا کنیم.

۴.۲. راهبرد نفوذ

داعش، از راهبرد نفوذ به جمع ارتشی‌های سابق بعثی (اسلامی، ایاز، ۱۳۹۶: ۲۳۱) و بدنه اهل سنت در تمام عراق و آسیای میانه استفاده کرد. از این حربه برای تحریک ارتش بازنشسته و شکست خوره بعث برای قیام علیه دولت مرکزی بهره جست. داعش توانست با ترویج اسلام سنتی، در آسیای میانه نفوذ کند. دولت‌مردان این کشورها درصدد اسلام‌زدایی و سکولاریزه کردن امور سیاسی و اجتماعی بوده و هستند. مسلمانانی که از محدودیت‌های دولت سکولار، علیه مراسم دینی خود به تنگ آمده بودند، برای احیای هویت خود و فرار از سردرگمی هویتی، به داعش پناه بردند. (همان، ۲۳۳-۲۳۴).

اصل «نفوذ» امری است که در قرآن کریم آمده است. این اصل در سیره حضرت ابراهیم علیه السلام است. ایشان مستقیماً ستاره‌پرستان، ماه‌پرستان و خورشیدپرست‌ها را نفی نکرد، مدتی با آن‌ها هماهنگ شد در طریقی که داشتند، سپس شرک را نفی کردند: ﴿فَلَمَّا جَنَّ

عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ؛ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ؛ فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ؛ إِنِّي وَجْهَتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (انعام: ۷۶-۷۹)؛ پس چون [تاریکی] شب او را پوشانید، ستاره‌ای دید گفت: این پروردگار من است؛ هنگامی که ستاره غروب کرد، گفت: من غروب کنندگان را دوست ندارم. هنگامی که ماه را در حال طلوع دید گفت: این پروردگار من است؛ چون ماه غروب کرد، گفت: یقیناً اگر پروردگارم مرا هدایت نکند بدون شک از گروه گمراهان خواهم بود. (وقتی خورشید را در حال طلوع دید گفت: این پروردگار من است، این بزرگ‌تر است؛ و هنگامی که غروب کرد، گفت: ای قوم من! بی‌تردید من [با همه وجود] از آنچه شریک خدا قرار می‌دهید، بیزارم.

برخی از فعالان حوزه مجازی باید طبق سنت ابراهیمی و قرآنی، مدتی در لباس آن‌ها دریابند تا حدی که مخاطبان، با آن‌ها، همذات‌پنداری کنند سپس این فعالان مجازی، آرای غلط آنان را نفی کنند. همچنین مسلمانان جهان اعم از شیعه و سنی برای مقابله با چنین گروهک‌هایی باید فاصله مذهبی را کوتاه کنند. نه این‌که تمام اصول مذاهب خویش را زیر پا بگذارند بلکه بدین معنا که روی اصول مشترک مانور دهند. از سویی برخی علمای اهل سنت، شیعیان را به شدت محکوم می‌کنند و اعمال و مناسک مذهبی آنان را به سخره می‌گیرند. از سویی دیگر، برخی از شیعیان نیز نسبت به صحابه بی‌احترامی می‌کنند. گرچه نقد علمی در چارچوب مشخص دینی و عقلی آن اشکالی ندارد اما توهین و افتراء به هریک از صحابه سبب ایجاد تنش می‌شود و امثال داعش بیشترین بهره را از این تفرقه خواهند برد. دوم این‌که با لعن و سب صحابه، راه نفوذ بسته می‌شود. قاطبة اهل سنت نسبت به صحابه

نگرش مثبتی دارند و قائل به «عدالت صحابه»^۱ هستند. اگر برخی از شیعیان نسبت به آنان بی‌احترامی کنند سبب می‌شود قدرت نفوذی در بدنه اهل سنت نداشته باشند و میدان را به داعش و جبهه غرب واگذار کنند. آنان به راحتی با فعال نمودن این گسل‌های مذهبی، اختلافات را عمیق‌تر نموده، تنش را افزایش می‌دهند و خود، در بدنه عامه اهل سنت، خصوصاً جوانان نفوذ خواهند کرد. معقولانه نیست قصد نفوذ در بدنه اهل سنت را داشته باشیم و درعین حال، نسبت به مقدّسات آن‌ها توهین شود و با این اهانت‌ها مقابله نکنیم.

۵.۲. راهبرد مدیریت احساسات و هیجانات جوانان

بیشتر کسانی که عضو داعش می‌شوند تصورات آرمانی دارند و خواهان این هستند که در نقش یک قهرمان ظاهر شوند (عبدالملکی، ۱۳۹۴: ۵۹). داعش درصدد رادیکالیزه کردن مردان و زنان جوان در سراسر جهان است؛ مردان و زنانی که هرگز به سوریه یا عراق سفر نکرده، اما می‌خواهند برای ابراز همبستگی با داعش دست به حمله بزنند. این‌ها به اصطلاح «گرگ‌های تنها» هستند. یک فرد به دلیل همدردی با داعش به دو افسر پلیس شهر نیویورک، با تبر حمله کرد (همان، ۸۰). پیکارجویان داعش عموماً از جوانان ماجراجو، کم‌سواد و محروم تشکیل شده‌اند. با توجه به انگیزه‌های ایدئولوژیک، روحیه رزمی خوبی دارند، لذا در عملیات خود ریسک‌پذیری زیادی به خرج می‌دهند. (شهیدی، ۱۳۹۵: ۶۱).

مهمترین راه حل، کنترل هیجانات جوانان اولاً: آموزش روانی آنان تا بتوانند بر خشم و هیجان خویش فائق آیند. قرآن کریم در سوره شوری پس از ذکر صفت ایمان و توکل برای مؤمنان، آنان را به کنترل خشم و هیجان فرامی‌خواند: ﴿وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ (شوری، ۳۷)؛ کسانی که از گناهان بزرگ و اعمال

۱. ابن تیمیه می‌گوید: «هر که ببندارد صحابه پس از پیامبر (ص)، مرتد شده‌اند مگر حدود سیزده نفرشان، بدون شک کافر است، زیرا نص قرآن را تکذیب کرده است» (ابن تیمیه، بی تا ص ۵۸۷)؛ امام ابوالمحاسن واسطی در استدلالش به برخی آیات قرآن می‌گوید کسانی که صحابه را تکفیر می‌کنند یا منتقد عدالت صحابه هستند، کافرند زیرا عدالت و پاکی صحابه در قرآن ثابت شده است (همان، ص ۵۲۱).

زشت اجتناب می‌ورزند و هنگامی که خشمگین شوند عفو می‌کنند. همچنین در سوره آل عمران متقین را کسانی برمی‌شمارد که بر خشم خود مسلط باشند. (آل عمران: ۱۳۴).

ثانیاً: خشم و هیجان را جوانان را باید جهت‌دار کرد. یک جوان بر اساس طبیعتی که دارد داری شور و هیجان نیز هست، می‌توان با جهت‌دار کردن این هیجانات، جوانان را به صراط مستقیم دعوت کرد. بهترین راه این است که جبهه اسلام و کفر را برای آنان روشن ساخت و فرهنگ شهادت‌طلبی را در میان آنان گسترش داد. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ، فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ (آل عمران: ۱۶۹-۱۷۰)؛ البته نپندارید که شهیدان راه خدا مرده‌اند، بلکه زنده‌اند (به حیات ابدی و) در نزد خدا منتعم خواهند بود. آنان به فضل و رحمتی که خدا نصیبشان گردانیده شادمانند و دلشادند به حال آن مؤمنان که هنوز به آن‌ها نپیوسته‌اند و بعداً در پی آن‌ها به سرای آخرت خواهند شتافت که بیمی بر آنان نیست و غمی نخواهند داشت.

علاوه بر فرهنگ عاشورای حسینی (ع) که در بین شیعیان یک اصل است و برای برخی از اهل سنت نیز جذابیت دارد، می‌توان با توسل به آیات شهادت و اجر شهید و نیز آشکارسازی چهره حقیقی دشمن در لباس اسلام، جوانان مسلمان (اعم از شیعه و سنی) را به مبارزه با داعش فراخواند.

۶.۲. راهبرد امتزاج حق و باطل

داعش حق و باطل را در هم می‌آمیخت تا از این راه بتواند بر مخاطبان خود تأثیر بگذارد. گرچه برخی رزمندگان شیعه در سوریه به شهادت رسیده بودند، اما داعش با جابه‌جایی منطقه شهادت، خواست بهره‌برداری از این ماجرا کند. درحالی‌که در یک نبرد از گروه مقاومت عراقی «عصائب اهل الحق» چند نفر بیشتر کشته نشده بود داعش با تصویر کشیدن کشته‌های سربازان و رزمندگان شیعه در سوریه آنان را کشته‌های نبرد «الانبار» نام

برد (AL-Tamimi, May ۱۱, ۲۰۱۴).

قرآن کریم در سوره آل عمران، خطاب به اهل کتاب می‌فرماید: ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ﴾ (آل عمران: ۷۱)؛ ای اهل کتاب! چرا حق را با باطل (می‌آمیزید و) مشتبه می‌کنید (تا دیگران نفهمند و گمراه شوند). در ادامه می‌فرماید: ﴿وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾؛ و حقیقت را پوشیده می‌دارید در حالی که می‌دانید؟!». از صدر و ذیل این آیه شریفه استفاده می‌شود که امتزاج حق و باطل و درهم‌آمیختن آن، سبب می‌شود حق کتمان شود؛ زیرا وقتی حق و باطل مخلوط شد، مخاطب پیام نمی‌داند حق چه چیزی است و بر چه دلالت دارد؟! کسانی مانند داعش که سعی در امتزاج حق و باطل دارند، هدفشان کتمان حق است. امیرالمؤمنین (ع) وقتی از خوارج شنیدند که می‌گویند: «لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ»، فرمودند: کَلِمَةُ حَقٍّ يُرَادُّ بِهَا بَاطِلٌ؛ سخن حق و درستی است که از آن نتیجه باطل و نادرست می‌گیرند» (نهج البلاغه، حکمت ۱۸۹). وجه مناسبت داعش و خوارج در این است که هر دو به شدت ظاهرگرا و علیه مسلمانان حکم تکفیر را صادر می‌کنند و نیز حق و باطل را درهم می‌آمیزند.

قرآن کریم در وصف منافقین می‌گوید: ﴿يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾ (بقره: ۹)؛ می‌خواهند خدا و اهل ایمان را فریب دهند و حال آنکه فریب ندهند مگر خود را و این را نمی‌دانند.

مخادعه مراتبی دارد: مرتبه اول مخادعه، در امور اعتقادی است مانند مخادعه کفار و اهل ضلال و ارباب مذاهب باطله در اظهار اسلام و آمیزش با مسلمین؛ مرتبه دوم: مخادعه در امور نفسانیه مثل اینکه دعوی عدالت و علم و اجتهاد و سخاوت و تواضع و شجاعت و زهد و خوف از خدا و توکل و انقیاد و تسلیم و ورع و تقوی و امثال این‌ها را بنماید با اینکه متّصف با آن‌ها نباشد؛ مرتبه سوم: ریاء در عبادت است از واجبات و مستحبات (طیب، ۱۳۷۸، ج ۱: ۳۱۵). داعش هر سه مرتبه مخادعه را داراست هم در امور اعتقادی ادعا دارد که گروه توحیدی ناب است و به همین دلیل روی پرچم خود جمله «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» را درج کرده است.

الاّ الله» را درج کرده است. مخادعه در امور نفسانی را نیز دارا هستند زیرا خود را عادل می-
 پندارند و نیز در مرتبه سوم با گذاشتن ریش‌های بلند و ادّعای جهاد خود را تنها کسانی می-
 دانند که به واجب فراموش شده جهاد جامه عمل پوشانده‌اند. رسانه‌های اسلام راستین، می-
 بایست این چهره مکر و حيله و امتزاج حق و باطل آنان را برملا سازند و باکارهای رسانه‌ای
 صادقانه سعی در جذب مخاطب نمایند که هیچ چیز رساتر از صداقت نیست. قرآن کریم
 مجاهدان واقعی را کسانی می‌داند که «صادق» باشند: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ
 وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾
 (حجرات: ۱۵)؛ مؤمنان تنها کسانی هستند که ایمان به خدا و پیامبرش آورده، سپس شک و
 تردیدی به خود راه نداده‌اند (و علاوه بر این) با اموال و ژوئن‌های خود در راه خدا جهاد
 کردند، این‌ها صادقان هستند؛ بنابراین داعش با دروغ‌گویی رسانه‌ای خویش، از زمره
 مجاهدین جدا شده به‌صفت منافقین می‌پیوندد؛ و باید این چهره اصلی آنان را برملا کرد.

۷.۲. راهبرد ادّعای عدالت

برخی از دانشمندان تنگدستی را علت اساسی کارهای خشونت‌آمیز و تروریستی می-
 دانند (سمیعی اصفهانی، سالکی، ۱۳۹۴: ۷۴). از نظر میگوئل و سانتیا، وضع نابسامان اقتصادی
 می‌تواند مایه رفتارهای خشونت‌آمیز تروریستی شود (همان). لاکوتر می‌گوید وجود شکاف
 اقتصادی در کشورهای خاورمیانه و بی‌توجهی به توزیع نادرست ثروت، سبب سرخوردگی
 شهروندان و روی آوردن لایه‌هایی از جامعه به تروریسم می‌شود (همان). گرایم وود، عنوان
 می‌کند که جذابیت و کشش داعش در این است که پیروان آن اعتقاد دارند شخصاً در
 مبارزاتی فراتر از جان و زندگی‌شان و بلکه در سمت «عدالت» قرار گرفته‌اند (عبدالملکی،
 ۱۳۹۴: ۱۵۲).

داعش سعی کرد رقه را به‌عنوان شهری باثبات و امنیت و با احکام اسلامی معرفی
 نماید که مردم از حضور در آن راضی هستند (AL-Tamimi, May ۱۱, ۲۰۱۴). آنان پس از
 استیلا بر شهرها و روستاها ناگهان چهره عوض کرده و نقاب صلح و پیشرفت را بر چهره

می‌زنند تا خود را نمادی از دیانت، عدالت و رفاه جلوه دهند و چشم‌ها و قلب‌های مسلمین را به سمت خویش معطوف سازند.

در اسلام «عدالت» به‌عنوان یک هدف برتر یادشده است که «انبیاء» زمینه‌ساز آن هستند: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ (حدید: ۲۵)؛ همانا ما پیامبران خود را با ادله و معجزات فرستادیم و با ایشان کتاب و میزان عدل نازل کردیم تا مردم به‌راستی و عدالت گرایند. در این آیه شریفه اقامه عدل به مردم نسبت داده شده است. یعنی حاصل دعوت انبیای الهی این است که «مردم» خودشان زمام عدل و قسط را به دست گیرند و این بسیار نکته مهمی است. بدون عدل قوام جامعه از هم می‌پاشد و سنگ روی سنگ بند نمی‌شود؛ تمام جامعه دچار اخلال شده و زندگی دچار آشفستگی می‌گردد. (نایی، ۱۴۰۰: ۱۳۲-۱۳۳) «فصله طبقاتی» در وضعیت عادی چندان مهم به نظر نمی‌رسد اما هنگام به هم خوردن تعادل اقتصادی دولت و رکود اقتصادی، مردم ضعیف جامعه با نگاه به اطراف خویش درمی‌یابند آن‌اند که بیشترین ضربه را می‌خورند و این مقدمه تظاهرات، سرکشی، اعتصاب‌ها و انقلاب است. (همان، ۱۳۵).

۸.۲. راهبرد ادعای رفاه

داعش بر اساس راهبرد رفاه محور خود، در شهر حلب در سال ۲۰۱۳ یک سازمان بزرگ برای اجرای پروژه‌های زیر بنایی ایجاد کرده بود. (زارعان، حامدآزاد، ۱۳۹۵: ۱۳۸). داعش در این شهر اداره برق و حتی کنترل ترافیک نیز راه‌اندازی کرده بود. خدمات داعش در شهرهای رقه، الباب و منبج و همچنین ولایات تشکیل شده در حومه دمشق، موصل، انبار و تکریت و روستاها و شهرک‌های اطراف این شهرها به‌طور روزمره و به شکل حرفه‌ای در رسانه‌های داعش بازنمایی می‌شد (همان). اداره خدمات عمومی داعش، خدمات زیربنایی پیچیده مانند مدیریت شبکه آب و برق، اداره سدها، کار با ماشین‌آلات سنگین و صنعتی را از نیروهای خارجی کمک می‌گرفت و سعی در نشان دادن توفیقات خود در رفاه جامعه داشت (همان، ۱۴۳).

پیش‌نویس راهبرد رفاه داعش در سال اول، شامه دوم، بهمن ۱۴۰۳

قرآن کریم هرگز با رفاه مخالف نبوده بلکه آنچه را که با آن مخالف است «اسراف»، «اتراف»، «ربا» و «تجاوز به مال غیر» است. رفاه یکی از اساسی‌ترین نیازهای هر جامعه بشری است؛ دولتی که نتواند رفاه را برای تک‌تک افراد خویش تأمین کند نمی‌تواند برای بقای خویش خیلی امیدوار باشد. (نایی، ۱۴۰۰: ۱۳۶)

حضرت یوسف علیه السلام نشان داد که حکومت دینی توان گسترش فرهنگ توحیدی و تعالی انسان و اصلاح امور اجتماعی، اقتصادی و معیشت انسان را دارد. وی نشان داد که معیشت و امور دنیوی در کنار امور معنوی همچون دو بال یک پرنده هستند. برنامه اصلاحات اجتماعی و اقتصادی حضرت یوسف علیه السلام در قالب یک جریان تمدن‌ساز تدوین و اجرا گردید. (سلیمانی، منتظرالقائم، ۱۳۹۳: ۲۱) ایشان راه مبارزه با قحطی را برای مردم مصر تشریح کردند: ﴿قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأْبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تَأْكُلُونَ﴾ (یوسف، ۴۷)؛ [یوسف] گفت: هفت سال با تلاش پیگیر زراعت کنید، پس آنچه را درو کردید جز اندکی که خوراک شماست در خوشه‌اش باقی گذارید.

امیرالمؤمنین علیه السلام در شرح وضعیت رفاهی مردم تحت حاکمیت خویش بیان می‌کند که مردم کوفه از غذا، مسکن و آب آشامیدنی بهره‌مند هستند: «مَا أَصْبَحَ بِالْكُوفَةِ أَحَدٌ إِلَّا نَاعِمًا إِنَّ أَذْنَاهُمْ مَنْزِلَةٌ لِّيَأْكُلُ الْبُرَّ وَ يَجْلِسُ فِي الظِّلِّ وَ يَشْرَبُ مِنْ مَاءِ الْفُرَاتِ.» (ابن شهر آشوب، ۱۴۰۵، ج ۲: ۹۲) امام علی، اهمیت بسیاری به رفع نیازهای مادی مردم داشتند؛ پیرمردی نصرانی از طریق گدایی امرار معاش می‌کرد. روزی امیرالمؤمنین علیه السلام از گذرگاهی عبور کرد و با این وضعیت آسفناک روبرو شد، سپس حال این پیرمرد را جویا شد و روشن شد که او فاقد امکانات اولیه زندگی است. علی علیه السلام فرمود: عجب! تا وقتی که توانایی داشت از او کار کشیدید و اکنون او را به حال خود وا گذاشتید؟ سوابق این مرد حکایت می‌کند در مدتی که توانایی داشته، خدمات اجتماعی انجام داده است؛ بنابراین بر عهده حکومت و اجتماع است که تازنده است او را تکفل کند، بروید و از بیت‌المال به او مستمری بدهید (طوسی، ۱۳۶۵، ج ۶: ۲۹۲). داعش با سوءاستفاده از دولت نابسامان عراق و سوریه و فقر

نتیجہ گیری

امروزه دشمنان جهان اسلام و منافقین از جمله فرقه داعش، از روش و امکانات جنگ- رسانه‌ای بهره می‌برد. به‌طوری کلی می‌توان راهبردهای داعش را شامل: ایجاد وحشت؛ ایجاد تفرقه؛ تکذیب اندیشه و عقاید دیگران؛ نفوذ؛ مدیریت احساسات و هیجانات جوانان؛ امتزاج حق و باطل؛ ادعای عدالت و ادعای رفاه دانست. شناخت این راهبردها و مقابله با آن به کارهای پیچیده رسانه‌ای وابسته است. بدیهی است بدون تهیه ابزار رسانه‌ای و اتاق فکر مناسب با جنگ رسانه‌ای داعش، نمی‌توان پاسخی درخور توجه، ارائه کرد. از این رو لازم است با توجه به آموزه‌های قرآن کریم، با راهبردهای مذکور با ابزار مدرن مقابله کرد. معارف قرآنی، حاوی محتوای عمیقی است که با تطبیق این محتوا بر شرایط جامعه امروزی، می-توان به نتایج مطلوب در جنگ نرم رسانه‌ای رسید.

پروٹس نامہ مبلغ و اداسطالت دینی، سال اول، شمارہ دوم، تابستان ۱۴۰۳

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه، سید رضی، محمد بن حسین، (۱۴۱۴ ق)، تحقیق صبحی صالح، چاپ اول، قم، هجرت.

۱. ابراهیم نژاد، شهروز و فرمانیان، مهدی، (۱۳۹۳)، داعش (بررسی انتقادی تاریخ و افکار)، قم، چاپ دوم، دارالاعالم لمدرسة اهل البيت.

۲. ابراهیم، فؤاد، (۱۳۹۵)، نوستالژی خلافت، ترجمه محمدرضا بلوردی، میترا فرهادی، چاپ اول، تهران، موسسه مطالعات اندیشه سازان نور.

۳. ابراهیمی خوسفی، منصور و بای، نادعلی و صدوقی، مرادعلی، (۱۳۸۶)، جنگ نرم (۴)، (عملیات روانی و فریب استراتژیک)، چاپ اول، تهران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر.

۴. ابن تیمیه، احمد بن عبدالحلیم، (بی تا)، الصارم المسلمون علی شاتم الرسول، عربستان، الحرس الوطني السعودی.

۵. ابن شهر آشوب، ابوجعفر محمد بن علی، (۱۴۰۵)، مناقب آل ابی طالب، بیروت، دارالاضواء.

۶. احمدوند، سلمان و مختاری، مریم، (۱۳۹۳)، بازخوانی انتقادی رهیافت های تبیین گر تروریسم مطالعه موردی: داعش، مجموعه مقالات کنگره جهانی جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام (۸ جلدی) ج ۸، چاپ اول، قم، دارالاعلام لمدرسة اهل البيت.

۷. اسکندری، حمید، (۱۳۹۰)، مباحث پدافند غیرعامل (۴) - جنگ روانی و جنگ رسانه، چاپ اول، قم، بوستان حمید.

۸. اسلامی، محسن و ایاز، بهروز، (۱۳۹۶)، «بررسی علل نفوذ داعش در آسیای مرکزی و پیامدهای احتمالی آن»، فصلنامه پژوهش های راهبردی سیاست، دوره ۶، شماره ۲۱، شماره پیاپی ۵۱، از ص ۲۲۵-۲۵۰.

۹. افتخاری و دیگران، (۱۳۸۹)، قدرت نرم و سرمایه اجتماعی، چاپ دوم، تهران، دانشگاه امام صادق، دانشگاه جامع امام حسین ع، دانشکده و پژوهشکده پیامبر اعظم ص.

۱۰. انصاری، محمد مهدی، (بی تا)، جنگ واقعی در فضای مجازی، تهران، دفتر مطالعات و برنامه ریزی رسانه ها،

۱۱. آقا بخشی، علی، (۱۳۷۴)، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، مرکز اطلاعات و مدارک علمی.

۱۲. بصیری، محمدعلی و سالدورگر، الهه، (۱۳۹۵)، «بررسی روش‌های داعش در جذب نیرو با بهره‌گیری از ابزار رسانه»، نشریه مطالعات عملیات روانی، شماره ۴۵، از صفحه ۷۳ تا ۱۰۲.
۱۳. ثقفی تهرانی، محمد، (۱۳۹۸)، تفسیر روان جاوید، چاپ سوم، تهران، انتشارات برهان.
۱۴. رودگر، قنبرعلی، (۱۳۷۵)، دانشنامه جهان اسلام جلد ۱۹ مقاله، رسانه، تهران، بنیاد دائرةالمعارف اسلامی.
۱۵. ره‌پیک، سیامک، (۱۳۸۷)، تهدیدات قدرت ملی؛ شاخص‌ها و ابعاد، چاپ اول، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۶. زارعان، احمد و حامدآزاد، امیر، (۱۳۹۵)، معمای جذب داعش، چاپ اول، تهران، موسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور.
۱۷. سلیمانی، زهرا و منتظرالقائم، اصغر، (۱۳۹۳)، «تمدن‌سازی ابراهیمی؛ مدیریت اقتصادی عدالت اجتماعی (با تأکید بر حکومت حضرت یوسف علیہ السلام)»، نشریه معرفت ادیان، شماره ۱۸، از صفحه ۷ تا ۲۲.
۱۸. سمیعی اصفهانی و سالکی، علیرضا و عبدالکریم، (۱۳۹۴)، «ترور، تروریسم و تروریسم دولتی»، نشریه اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۲۹۹، از صفحه ۷۲ تا ۸۹.
۱۹. شریفیات، عبدالمحمد، (۱۳۹۳)، داعش، مجموعه مقالات کنگره جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام (۸ جلدی) ج ۸، چاپ اول، قم، دارالاعلام لمدرسة اهل البیت.
۲۰. شهیدی، فرزاد، (۱۳۹۵)، نبرد با پسران امیه؛ نقش نیروی قدس در شکست تروریسم در سوریه، چاپ اول، تهران، موسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور.
۲۱. طلوعی، محمود، (۱۳۸۰)، فرهنگ جامع سیاسی، تهران، علم و سخن.
۲۲. طوسی، محمد بن حسن، (۱۳۶۵)، تهذیب الأحکام، مصحح، محمدآخوندی، تهران، دارالکتب الإسلامیه.
۲۳. طیب، سیدعبدالحسین، (۱۳۷۸)، اطبیب البیان فی تفسیر القرآن، چاپ دوم، تهران، انتشارات اسلام.
۲۴. عبدالملکی، سعید، (۱۳۹۴)، تحلیل روان‌شناختی پدیده داعش با تأکید بر روان‌شناسی سیاسی، چاپ اول، تهران، نشر علم.
۲۵. عدالت نژاد، سعید و نظام الدینی، سیدحسین، (۱۳۹۰)، «سلفیان تکفیری یا الجهادیون: خاستگاه و اندیشه‌ها»، پژوهش‌نامه تاریخ و تمدن اسلامی، سال هفتم، شماره سیزدهم، بهار و تابستان. ص ۱۶۵-۱۹۴.

۲۶. عرفان، امیرمحسن، (۱۳۹۴)، رسانه و آموزه مهدویت، چاپ اول، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام.

۲۷. عطوان، عبدالباری، (۱۳۹۵)، تولد اهریمن؛ عوامل پیدایش دولت اسلامی عراق و شام، مترجم فاروق نجم الدین، چاپ اول، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.

۲۸. علی، بختیار، (۱۳۹۴)، داعش؛ خشونت شرقی و نقد عقل فاشیستی، ترجمه سردار محمدی، چاپ اول، تهران، نشر مرکز.

۲۹. غلامی، لیلا و علوی مهر، حسین، «چیستی تفسیر موضوعی و تفاوت آن با تفسیر قرآن به قرآن»، نشریه مطالعات تفسیری، شماره ۸، از صفحه ۸۵ تا ۱۰۰.

۳۰. فیندلی، کارتر، راثی، جان الگزاندرماری، (۱۳۹۰)، جهان در قرن بیستم، مترجم بهرام معلمی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات ققنوس.

۳۱. قرائتی، محسن، (۱۳۸۳)، تفسیر نور، چاپ یازدهم، تهران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.

۳۲. لوتز، جیمز ام و لوتز، برندا جی، (۱۳۹۵)، تروریسم و تکفیر؛ از دوره باستان تا ظهور داعش، ترجمه مهدی بیژنی، چاپ اول، تهران، مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور.

۳۳. مصطفی، حسن، (۱۳۹۴)، داعش، زیرساخت‌های معرفتی و ساختاری، چاپ سوم، تهران، موسسه فرهنگی و هنری آفتاب خرد.

۳۴. ناییب، سلطان‌علی، (۱۴۰۰)، «عوامل دگرگونی سیاسی در قرآن»، دو فصلنامه تخصصی معارف اسلامی و علوم سیاسی، سال نهم، شماره ۱۷، از صفحه ۱۲۰-۱۴۱.

۳۵. نجات، سیدعلی، (۱۳۹۴)، کالبدشکافی داعش (ماهیت، ساختار تشکیلاتی، راهبردها و پیامدها)، چاپ اول، تهران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، معاونت پژوهشی.

۳۶. نجات‌پور، مجید و میلانی، جمیل و نجات، سیدعلی، (۱۳۹۳)، «پدیده داعش و شگردهای رسانه-ای»، نشریه مطالعات رسانه و امت، شماره ۱ از صفحه ۸۹ تا ۱۰۱.

۳۷. نورانی، سیدمهدی، (۱۳۹۳)، داعش؛ از کاشت تا برداشت، چاپ اول، قم، مجد اسلام.

۳۸. وردی نژاد، فریدون و بهرامی رشتیانی، شهلا، (۱۳۸۹)، مدیریت بحران و رسانه‌ها، چاپ دوم، تهران، سمت. مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.

۳۹. ویس، مایکل و حسن حسن، (۱۳۹۵)، داعش؛ گزارشی از درون ارتش وحشت، مترجم علی پیرحیاتی و ثریا احمدی، تهران، نقد فرهنگ.

ξ . AL-Tamimi Aymenn Jawad (Sunday ۱۱may ۲۰۱۴) Key Updates on Iraq's
Sunni Insurgent Groups /brown-moses.blog.

پروش نمده تیغ وار تباکات دینی، عال اول، شمار دوم، بهمن ۱۴۰۳

